

'Let the glory of the Lord shine'

De Presbyterian Church of Ghana in Amsterdam Zuid-Oost

Als start van onze ontdekkingsstocht langs migrantenkerken bezocht ik op 3 maart 2019, de laatste zondag voor de veertigdagentijd, de kerkdienst van de 'Emmanuel Congregation Amsterdam', behorend tot het 'district Holland-Belgium' van de 'Presbyterian Church of Ghana'. Alleen al de consequent Engelstalige aanduiding van deze gemeenschap, die bijeenkomt in de Amsterdamse Bijlmer, en haar inbedding in het geheel van het Ghanese kerkgenootschap laat iets doorschemeren van de oecumenische oriëntatie van deze kerk, maar ook van het op 'empowerment' gerichte lokale gemeenteleven. Dat zal ook blijken uit het verslag van de dienst en het gesprek dat ik had met ds. David Osei Asare, voorganger van deze verrassende en rijkgekleurde gemeenschap met bijzondere historische wortels.

Wie op de website kijkt van de *Presbyterian Church of Ghana* (hierna afgekort als PCG), www.pcgonline.com, krijgt de indruk van een moderne kerkgemeenschap. Meteen op de homepage staan 'mission' en 'core values' aangeduid. Tot de missie van de kerk behoren ondermeer

... mobilizing the entire church for prayer, upholding the reformed tradition, self-sufficiency, socio-economic development en cherishing partnerships with the worldwide body of Christ.

Een greep uit de kernwaarden: *discipline, handwork, integrity, humility, unity* en *upholding democratic principles*. Het wapenschild van de kerk, dat overall aanwezig is – tot op de antependia toe –, toont ons een Zwitsers en een Schots kruis en een Afrikaanse palmboom, en verwijst daarmee naar de ontstaansgeschiedenis van de kerk. De bijbehorende wapenspreuk luidt, ook weer in het Engels: *that they all may be one*. Dat die gerichtheid op de wereldkerk en het zoeken van partnerschappen met het wereldwijde lichaam van Christus geen loze kreten zijn, blijkt ook uit het in 2010 daadwerkelijk gesloten associatieverdrag van de PCG met de Protestantse Kerk in Nederland. Met dat verdrag delen de kerken bijvoorbeeld hun expertise op het gebied van migratie, wordt er samengewerkt op missionair terrein, is er wederzijdse ambtserkenning en participeert de PCG in de opleiding van predikanten, landelijk jeugdwerk en in het werk van organisaties als Kerk in Actie.

Historie

De PCG vindt haar wortels in het jaar 1828, als Ghana nog

Goudkust heet en een Britse kolonie is met enkele protectoraten, waaronder het Deense Christiansborg. Omdat de Europeanen zich in die dagen zodanig schijnen te misdragen dat de goede naam van het christelijk geloof wordt bevuild, roepen de Denen de hulp in van de in 1815 gezamenlijk door Lutheranen en calvinisten opgerichte 'Basel Mission'; van-

**PRESBYTERIAN
CHURCH OF GHANA**

daar de Zwitserse vlag in het wapen van de PCG. Door de slechte omstandigheden sterft de eerste groep missionarissen echter en wordt er een tweede groep gestuurd, waarvan Andreas Ris in 1835 de eerste Presbyteriaanse kerk sticht. Na hulp vanuit Jamaica neemt in 1918 de 'Scottish Mission' het missiewerk ter plaatse over. Op haar initiatief wordt de Pres-

Achtergrond

byterian Church of Ghana in 1928 onafhankelijk en ingericht volgens het Schotse presbyteriale systeem, waarin gekozen presbyters ('oudsten') tezamen met de predikanten de plaatselijke gemeenten besturen en bovenplaatselijk in synodes bijeenkomen. Deze sturen op hun beurt afgevaardigden naar de 'General Assembly' die in het Ghanese geval een jaarlijks bijeenkomende 'World Assembly' is. 'Holland-Belgium' is sinds 2013 het vijfde district van het *European Presbytery*. De gemeente in Amsterdam Zuidoost levert sinds 2016 de *District Minister* voor dit *Holland-Belgium*-district, dat naast in Amsterdam gemeenschappen telt in o.a. Den Haag, Brussel, Antwerpen en Luik. 'Groei' en 'Godly leadership' zijn in deze kerkorganisatie telkens terugkerende kernwoorden. Zo heeft de internationale kerk ook een eigen *School of Leadership and Church Managment*. De website van het Nederlandse district bevat de nodige informatie over de organisatie en het reilen en zeilen van de kerk: www.pcghollandbelgium.com

Vieren

Van de Schotse wortels is in het vieren van de gemeente nog veel terug te zien. Waar de Schotten weliswaar de bisschoppen aan de kant hebben gezet, waren hun liturgische vormen nauw verwant aan die van de Anglicaanse kerk. Dat verklaart o.a. de traditionele kledij die, ook in Amsterdam, tijdens de viering gedragen wordt. Tussen de prachtig gekleurde Afrikaanse jurken is het koor gekleed in traditionele koorkleding met hoed, is er een acoliet met bijbehorende kledij en dragen de predikanten een boordje onder de 'Geneefse' toga met bef en stola. De altaartafel staat bovendien nadrukkelijk in het midden, al wordt de Maaltijd van de Heer niet wekelijks aangericht. Deze klassieke uitstraling maakt een wat wonderlijke indruk, contrasterend als die lijkt te zijn met de vrolijke beweeglijkheid van het aanwezige kerkvolk en het verder wat povere onderkomen van de gemeenschap.

Intochtsprocessie tijdens de *General Assembly* van 2017(bron: www.pcgonline.org)

Op de website van de PCG¹ vinden we online het Dienstboek ('*Worship Book*') en het Liedboek van de wereldwijde kerk, het *Presbyterian Hymn Book* (PHB). Dat laatste is beschikbaar in drie talen: Het 'Ga', het 'Twi' (de belangrijkste oorspronkelijke Ghanese talen) en het Engels, de officiële taal van Ghana. Een snelle opslag van het Liedboek laat nauwe verwantschappen met Engelse *hymnals* zien: het aanbod van de liederen is grotendeels traditioneel en 'uit de schat der eeuwen'. Ook hierin is de Schotse achtergrond dus duidelijk herkenbaar. Het liedboek is ingedeeld in verschillende thema's: liturgische gezangen, 'Vader', 'Zoon' (incl. het liturgisch jaar) en 'Geest', Kerk, gemeenschap, christelijk leven, *times and seasons* en speciale gelegenheden (zoals 'tijden van het leven'). Een heldere en ook voor ons herkenbare indeling.

Diezelfde herkenbaarheid geven ook de beide delen van het Dienstboek van de kerk. Het eerste deel betreft de *Ordinances*: de sacramenten van doop en avondmaal en ordes voor het huwelijk en de wijdingen. Het tweede deel bevat het 'gewone': ordes voor de zondagmorgen, de zondagavond, geloftes, gebeden, uitvaart, levensrituelen, huisliturgie (incl. huiszegen) en feestdagen, zowel kerkelijk als burger-

lijk. Wat de indeling van de orde voor de zondagmorgen betreft valt op dat die nauw aansluit bij de gereformeerde traditie. In de toelichting staat ook dat er gevierd moet worden '*according to Scripture: consequently, simple, spiritual and reverent*'. De dienst bestaat uit drie delen: toenadering ('*approach to God*'), lezing en uitleg van de Schriften ('*meaning of Grace*') en gaven en gebeden ('*response to God's Word*'). Opvallend is –en hier zal juist de Zwitserse achtergrond meespelen– dat, in tegenstelling tot bijvoorbeeld ons Nederlandse protestantse Dienstboek, de viering van de Maaltijd niet als standaard in het 'gewone' staat vermeld, maar dat hiervoor in het eerste deel van het boek gekeken moet wor-

¹Te downloaden via www.pcgonline.org/downloads

Orde van dienst:

1. Call to Worship
2. Processional Hymn
3. Introit (*gezongen door het koor*)
4. Salutation/Scripture Sentence
5. Hymn of Praise
6. Liturgical Prayer:
 1. Beatitudes
 2. Worship
7. Prayer of Adoration, Confession and Petition
8. Peace & Love Greetings / Praises / Tithes (*door het Praises Team*)
9. Children's Hour
10. Bible Study
11. Anthem (*gezongen door het koor*)
12. Song (*gezongen door de Women Fellowship*)
13. Scripture Reading: Lukas 9, 28-36 (*eerst in het Twi, daarna in het Engels*)
14. Hymn of Preparation
15. Sermon (*in het Twi*) / Creed
16. Announcements
17. Offertory (*gezongen door de Singing Band*)
18. Hymn
19. Dedication to Offertory
20. Closing Hymn
21. Prayer/Benediction
22. Recessional Hymn

den. Daaruit blijkt dat de viering van de Maaltijd in dit kerkgenootschap volgens de gereformeerde traditie een speciale voorbereidingszondag kent, maar dat de viering zelf geheel volgens het oecumenisch ordinarium plaatsvindt: met een tafelgebed en de bekende vaste onderdelen, zoals die wereldwijd gebruikelijk zijn. Tenslotte valt in alle ordes de plaats van de Zaligsprekingen op, die standaard aan het begin van iedere dienst worden voorgelezen, een moment van bijbelstudie in groepen, alvorens de Schriften zijn voorgelezen, en de belangrijke plaats voor de 'offerande', met toewijding van de gaven.

De dienst in Amsterdam

De dienst in Amsterdam vond plaats op een zondagmiddag in het *Charity House*. Dit is een vrij nieuw complex, gesticht vanuit een van de andere (meer dan veertig!) Ghanese gemeenschappen in Amsterdam. Het gebouw telt maar liefst een vijftal kerkzalen (twee grote en drie kleine), waar op

zondag zowel 's morgens, 's middags als 's avonds diensten worden gehouden. De *Emmanuel Congregation* komt bijeen in één van de kleine zalen, waar stoelen in rijen staan opgesteld. Centraal voorin de zaal staat de avondmaalstafel, met daarnaast een lezenaar. Links daarvan zit het koor in zijn traditionele kledij, rechts daarvan is het instrumentarium van een band opgesteld, maar op deze zondag is er alleen een organist, die een indrukwekkend keyboard bespeelt. Bij de ingang van de kerkzaal staat een groot bord om aan te duiden welke gemeente hier dienst houdt, en er is een tafel waar allerlei zaken kunnen worden afgehandeld, tot aan het inwisselen van de boodschappenbonnetjes toe. Voorin de zaal hangt een scherm waarop gedurende de dienst mededelingen worden geprojecteerd of aangeduid welk lied er wordt gezongen. De liederen zelf staan er niet op afgedrukt, veel kerkgangers kennen de liederen uit het hoofd of lezen deze mee uit de digitale editie op hun smartphone. De gemeente is trots op de eigen zondagsschool, waar na de intrede de kinderen hun eigen programma hebben. Rond een uur of 14 begint de dienst met een *Call to Worship*, waarna een heuse gezongen processie begint waarbij koor en voorgangers binnenkomen. Bij afwezigheid van de predikant wordt de dienst geleid door een 'liturg' en de preek wordt gehouden door een catecheet uit de gemeente zelf.

Alle gezangen werden gezongen in het Twi, maar konden dus digitaal in het Engels worden meegelezen. De overige onderdelen van de dienst werden afwisselend in het Twi en in het Engels gesproken. Opvallend was dat naast de herkenbare klassieke onderdelen verschillende onderdelen leken te zijn toegevoegd, zoals liederen door andere groepen dan het koor (de 'Women Fellowship' en de 'Singing band'), blijkbaar om ruimte te geven aan andere, meer vrije en evangelicale uitingen van geloof binnen deze gemeenschap. Het koor zingt normaal gesproken een klassiek 'anthem', maar in dit geval klonken slechts liederen, die opvallend klassiek van karakter waren. In de 'heilige chaos' die deze dienst kenmerkte, was deze mix geenszins storend, eerder vanzelfsprekend.

Tell them something positive

De preek werd grotendeels gehouden in het Twi, maar door een nog jonge kerkganger ter plekke discreet maar woord voor woord voor mij vertaald. Daarbij viel allereerst het exegetische karakter op: vanuit het gelezen evangelie over de verheerlijking op de berg, naar de beide andere lezingen: over Mozes die met een dermate stralend gezicht de berg Sinai af loopt dat hij gesluiert moest worden om het volk niet te verblinden (Exodus 34, 29-35) en Paulus' reflectie op

die tekst in 2 Korintiërs 3, 12-18, over de sluiers die worden weggenomen voor wie zich tot de Heer wendt, en zo steeds meer op Hem gaat lijken. Zo werd de *transforming power of God* het verbindende thema tussen de lezingen, waarna de preek opvallend praktisch werd. Verhalen uit het leven van alledag, zoals het in de Bijlmer wordt geleefd, illustreerden hoe mensen de heerlijkheid van de Heer ook vanuit hun eigen leven zichtbaar kunnen maken: door te bidden en te leven naar wat God van ons vraagt, met nadruk van de persoonlijke rol daarin. *'Let the Glory of the Lord shine'* stond als thema boven de orde van dienst geschreven en verscheen herhaaldelijk als tekst op de beamer. Juist in de praktische uitwerking van dit thema werd naar mijn gevoel de kracht van deze migrantenkerk duidelijk: er was een beleving van samenzijn met mensen die dezelfde taal en geschiedenis delen, maar de gerichtheid van de viering was naar buiten toe, op *empowerment* en integratie, je plek vinden in het geheel van de samenleving. *'Tell them something positive'*, had de pastor gezegd, toen de catecheet hem had gevraagd wat ze de gemeente die zondag zou moeten meegeven. Dat leek me illustrerend voor het geheel.

Offertory

Na de preek en het gezamenlijk uitspreken van het credo werd er gezongen, waarna onder het naspel 'getuigenissen' klonken vanuit de zaal. De organist improviseerde daarbij zachtjes in de hoop de opgeroepen emoties extra kracht bij te zetten. Vervolgens werden de mededelingen gedaan waarbij ook nieuwe leden en gasten werden voorgesteld: een 'nieuw ingekomene' die zich wilde aansluiten bij deze gemeenschap, en ook bovengetekende ontkwam er niet aan om naar voren te komen en over *Muziek & Liturgie* en onze serie over migrantenkerken te vertellen, waarna applaus en een zegen van de voorganger mij ten deel vielen.

Nadat de ins-en-outs van een 'telefonische gebedsketen' voor de naderende veertigdagentijd uit de doeken waren gedaan, begon voor mij het meest bijzondere onderdeel van de dienst. Er werden een vijftal stoelen neergezet bij de avondmaalstafel, waarop evenzoveel blauwe afwasteilen werden geplaatst, waarna de 'Singing Band' naar voren trad en een lied aanhief. Vervolgens ontstond er een grote optocht in een lange rij doorheen het zaaltje. Dansende en zingende mensen. Met getrokken portemonnees die geleegd werden in de verschillende teilen. Hier beleefde ik op een bijzondere manier de vrolijke praktijk van het geloof, de overgave van de lofzang, hand in hand met het delen van de gaven en de betrokkenheid op wie het minder heeft. Zo'n hartelijk gevierde offerande had ik nog nooit ergens meegemaakt.

Spoedig hierna werd de dienst besloten met de gebeden, de zegen, werd er afgekondigd wie er volgende week verwacht werd de lezingen te verzorgen en de huishoudelijke taken te verrichten en eindigde het geheel zoals het begon: met een plechtige 'recessional hymn', waarna ouders en kinderen elkaar omarmden en ieder zijns weegs ging.

Nagesprek

Enkele weken na het bijwonen van deze dienst, die mij vooral trof door de organische wijze waarop de culturele eigenheid van de gemeenschap was ingebed in een herkenbare oecumenische structuur, had ik nog een gesprek met ds. Asare, de voorganger van deze gemeente. We ontmoetten elkaar in zijn pastorie, (het *Mission House* genoemd), waar op dat moment ook de secretaris-generaal van de *General Assembly* te gast was, op werkbezoek langs de Europese districten.

Klassieke kerkmuziek

Voor ik aan mijn vragen toekwam, vertelde ds. Asare me dat hij, voordat hij naar Nederland kwam, bezig was een boek te schrijven over de muzikale traditie van zijn Ghanese kerk. Hij vertelde me over het grote belang dat hij hechtte aan het klassieke kerklied. In de inleiding van zijn boek citeert hij zelf de inleiding van het PHB, die ik hier vertaald weergeef:

Hymnen zijn ons het hele leven dienstbaar; ze bereiden ons voor op het dienstwerk van Jezus Christus; ze vormen een waardevolle bagage in tijden van twijfel en aanvechting; ze bereiden ons voor om de dood onder ogen te zien en op de overgang naar het hemelse leven. Want de 'Schrift' in liederen, in de psalmen en de hymnen, is onderwijzend van karakter en zo maken de liederen het Woord van God levend en verdiepen ze ons geloof in Christus Jezus en laten ze ons Hem met toenemend geloof dienen, in elke fase van ons leven.'

'Juist het belang van de traditie van de wereldkerk is hoopvol voor onze gemeenschap en in onze tijd', sprak Asare. En dat onderscheidt zijn kerk van bijvoorbeeld de *evangelicals*, die het vooral zochten in aansluiting bij de plaatselijke cultuur en die je misschien eerder zou associëren met het Afrikaanse christendom. 'Daarom steken we ons ook in al die fraaie liturgische gewaden. Het laat onze wonderlijke afkomst zien, maar ook onze hoop in Christus.'

Pastoraat van hoop

Gevraagd naar de herkomst van zijn gemeenteleden in Amsterdam, blijkt die zeer divers te zijn. Sommige mensen zijn

vluchtelingen, anderen zijn hier voor allerlei werk, vast of tijdelijk, 'zoals ook ikzelf,' zei Asare, die inmiddels drie jaar predikant is in Amsterdam. Weer anderen wonen hier al generaties lang, en er zijn de nodige studenten die hier in Amsterdam komen studeren en dan weer verder trekken.

De diensten in uw kerk beginnen standaard met de Zaligsprekingen. Zit daar een theologische gedachte achter?

'Nee, dit is geen hint naar een koloniale visie van de missionarissen', lacht Asare, 'maar een echt ritueel onderdeel. Het is een deel van de openingsritus dat ons aanspoort om te vieren. Het is de eerste keer dat er een dialoog ontstaat tussen de voorganger en de gemeente. Het wordt in beurtspraak gezegd:

v. Zalig de armen van geest

a. want van hen is het Koninkrijk der hemelen.

Het wijst op Christus die vanaf de Berg tot zijn gemeente spreekt en op de gemeente die hier verzameld is om op Hem te antwoorden. Dat is het begin, het principe van de kerkdienst: Christus spreekt, wij antwoorden en daarom staat het daar, iedere zondag.'

Het volgende wat me opviel was de Bijbelstudie, nog vóór de Schriften waren gelezen.

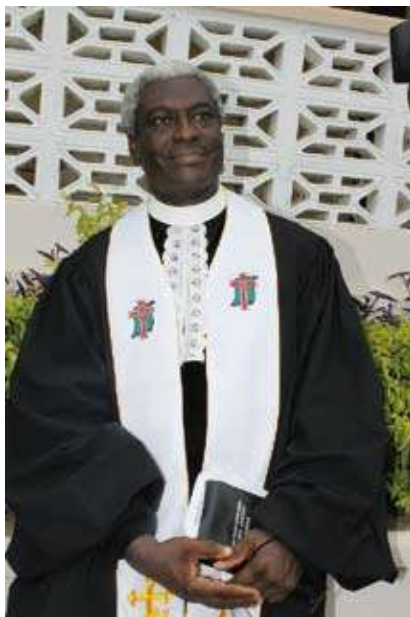
'Wij werken in heel onze kerk steeds met een jaarthema. Dit jaar is het: 'Ga en maak alle volken tot mijn leerlingen', uit Mt. 28, 19. Om dat te kunnen moeten de gemeenteleden ook zelf voortdurend leren. Educatie is in onze kerk heel belangrijk. Maar het lukt in de praktijk niet om mensen daar bijvoorbeeld op een doordeweekse avond voor bij elkaar te roepen. Daarom moet alles op zondag gebeuren, liefst in een tijdsspanne van twee uur. Vandaar de wekelijkse Bijbelstudie van 20 minuten, voordat de dienst van het Woord feitelijk begint.'

De preek viel op door het aanmoedigende karakter. Is dat de taak van uw kerk op deze plek?

'Ja! Dat is mijn pastorale taak. Heel veel mensen die hier naartoe gekomen zijn, zijn gekomen met grote idealen: in Nederland is alles goed, daar kan ik een mooie studie doen, enzovoorts. Maar het leven is natuurlijk anders, teleurstellend soms, mensen zitten bij de pakken neer. Ik moet ze vertellen dat er altijd hoop is. Vanuit die hoop kunnen we het

leven aan. Dat vertel ik in het pastoraat en iedere zondag in mijn preken. En juist het zingen van al die liederen die we al ons hele leven kennen, helpt ons om daaraan vast te houden.'

De kwaliteit van de zang blijkt een zorgenkindje. 'De kennis van de kerkliederen, die wij van jongs af aan van buiten hebben geleerd, neemt af. De eenvoudige refreinen van de *evangelicals* blijven over. Dat komt vooral door het onderwijs. Maar wij hebben ook niet echt gekwalificeerde musici in onze kerken. Onze koorleider en organist doen erg hun best, ze willen graag, maar we zouden training nodig hebben om beter te weten wat we doen en mooier te kunnen zingen en musiceren.' Ik vertelde hem dat hij in die zorg in ieder geval niet alleen stond en we droomden even hoe de kerken in Nederland elkaar daar gezamenlijk van dienst in zouden kunnen zijn.

Ds. David Osei Asare (eigen foto)

Daarna nam ik afscheid. Onderweg naar huis liet ik het nog eens door me heen gaan: de rijke traditie als hoop op de toekomst, de kleurrijke gemeenschap waar ik heel even mocht meevieren, *let the glory of the Lord shine...* Hoe je met een kerkgemeenschap waarvan de wortels zo veraf lijken te liggen, toch heel herkenbaar en hartverwarmend in gesprek kunt zijn.

'You're warmly invited to join us again!' •